

LYUKKÁRTYA-RENDSZERŰ FOLYÓIRAT-REPERTÓRIUM
A MTA BIOKÉMIAI INTÉZET KÖNYVTÁRÁBAN

Molnár Imre

A természettudományok meghökkenően gyors fejlődését emlegetni már közhely számba megy manapság. Az sem új gondolat, hogy ennek az egyre gyorsuló fejlődésnek az irodalmát hagyományos eszközökkel és módszerekkel követni mind reménytelenebb vállalkozás. A természettudományokon belül még fokozottabb a nagy történelmi multtal nem rendelkező tudományágak fejlődésének üteme. Nem véletlen például, hogy az elmúlt öt esztendőben mintegy féltucat biokémikus részesült a Nobel-díj kitüntetésében. Ez a rohamos fejlődés szinte parancsoló szükségességgé írja elő a szakirodalom mindjobban duzzadó tömegének gyors és megbízható feltárását. Nyilvánvaló, hogy rengeteg időt és energiát takaríthat meg az a kutatóintézet, amely élénk figyelemmel kíséri tudományágának legfrissebb eredményeit, azoknak szakirodalmát. Különösen fontos, hogy ez a tájékozódás gyors legyen, hiszen gyakori eset, hogy egy-egy tudományos eredmény már szinte el is a-vult, mire nyomtatásban megjelenik.

Elmondható tehát, hogy valamely modern kutatóintézeti könyvtár munkája annyit ér, amennyire képes lépést tartani a szakadatlanul növekvő feladatokkal. Minthogy pedig a legfrissebb kutatási eredményeket a periodikák és a kutatói jelentések teszik hozzáférhetővé a leggyorsabban, minden kutatóintézeti könyvtár elsőrendű feladata ezek gyors, ütőképes tartalmi feltárása a kutatók számára.

Intézetünk a fehérje-biokémia keretein belül néhány enzim szerkezetét és funkcióját, valamint e kettő kapcsolatát vizsgálja. Tudományos kutatási területünk, programunk tehát meglehetősen limitáltak látszik. Ez annyiban kedvező számunkra, hogy egy viszonylag szűkebb szakterület irodalmát kell figyelemmel kísérnünk. Ugyanakkor azonban a kérdés megoldásához a fizika, kémia és biológia különböző módszereinek ill. ismereteinek alkalmazása szükséges. Másfél évtized szívós munkájának eredménye, hogy minden számottevő keleti és nyugati szakfolyóirat megtalálható intézetünkben. Tehát a nyersanyag, az irodalmi anyag rendelkezésünkre áll.

Ebből a viszonylag könnyű helyzetből kellett elindulnunk, hogy feltárjuk a rendelkezésünkre álló mintegy 80 szakfolyóirat cikkanyagát. Több kutató-értekezletünk foglalkozott a folyóiratok referálásának kérdésével. Több ízben neki is lendültünk a munkának, a kezdeti lelkesedés azonban hamarosan megcsappant. 1961-ben és 1962-ben egyaránt torzó maradt az illető években megjelent cikkanyag feltárási munkája. Kezdeti eredménytelenség oka az a kettős követelmény volt, hogy

1. az elolvasott cikkek tartalmát kutatóink néhány tömör mondatban jegyezzék fel az erre a célra nyomtatott és a könyvtáros által már az illető cikkek impresszum-adataival is ellátott kartonokra,
2. az egyes cikkeket több szempont alapján, több helyen is meg lehessen találni a tervezett referátum-katalógusban. Ez minden cikkről több karton készítését tette szükségessé.

Sem a kutató, sem a könyvtáros nem szívesen vállalkozott ekkora munkára, jóllehet a feladat világos volt, és az idő sürgetett. Tudtuk jól, hogy egy ember nem képes minden folyóirat minden érdekes cikkét egymaga elolvasni. Ezen túlmenően: ami az egyik kutató számára elsőrendűen fontos adatokat tartalmaz, az egy másik kutató számára gyakran teljesen érdektelen.

Minthogy a referálás hagyományos módszereivel ily módon teljesen csődöt mondtunk, felvetődött a kérdés: Mi lehet a kielégítő megoldás járható útja? - Ez a töprengés vezetett el bennünket a lyukkártyás nyilvántartás bevezetésének gondolatához.

Mielőtt rátérnénk az intézetünk könyvtára által használt peremlyukasztásos adattároló-rendszer ismertetésére, hadd szögezzem le azokat a legfontosabb előnyöket, amelyeket a lyukkártya-katalógus minden más nyilvántartási rendszerrel szemben biztosít:

1. Minden cikkről c s a k e g y kartont kell készíteni, mivel egyszerre sok, egymástól teljesen különböző szempont alapján is egyforma biztonsággal lehet kiválasztani a keresett cikk kartonját.
2. Nem szükséges a kartonokat semmilyen sorrendbe rakni, hiszen egy bizonyos lyuk átszurása mindig ugyanazokat és csak ugyanazokat a kartonokat hullatja ki.
3. Nem szükséges a cikkek tartalmi ismertetése, hiszen az adott cikk tartalmára utaló kód-számok /ld. alább/ világosan eligazítanak a cikk tartalmát illetőleg.
4. A lyukkártyás nyilvántartás egyetlen rendszeren belül az adatok válfajainak egész sorát képes szorgáltatni, tehát sokkal több felvilágosítást nyújt, mint bármilyen katalógus.

A fenti gondolatok alapos elemzése után, egyik kutatóértekezletünkön úgy döntöttünk, hogy 1963 január 1-től kezdve lyukkártyára visszük a számunkra érdekes teljes periodika-cikkanyagot.

Mindenekelőtt a vállalkozás "technikai alapját" kellett megteremtünk. Erre néhány hónap állt rendelkezésünkre. A legfontosabb megoldásra váró feladatok a következők voltak:

1. Meg kellett határozni azokat a címszavakat, descriptorokat, amelyek alkalmasak intézeti kutatómunkánk legfontosabb szakmai kérdéseinek, módszereinek fogalmi ábrázolására. Ezt a feladatot gondos előkészítő munkával végeztük el. Tudtuk, hogy egy lyukkártyarendszer használhatósága elsősorban a fogalmi rendszer /kód/ helyes kialakításától függ. Kódrendszerünk az intézet összes kutatóinak közös elképzelésén alapul, és a gyakorlat hamar bebizonyította, hogy rendszerünk alkalmas az intézeti kutatómunka számára fontos cikkanyag árnyalt tartalmi feltárására. Kódrendszerünk három részből áll:

A/ Anyagok /1-25/

- 1 Foszfogliceraldehid-3-foszfát dehidrogenáz
- 2 Tejsavdehidrogenáz
- 3
- 21 Peptidek

B/ Módszerek /26-48/

- 26 Kromatográfia, ioncserélés, gélfiltrálás
- 27 Elektroforézis, gélelektroforézis, fingerprint
- 28
- 46 Referátum

C/ Problémakörök /49-73/

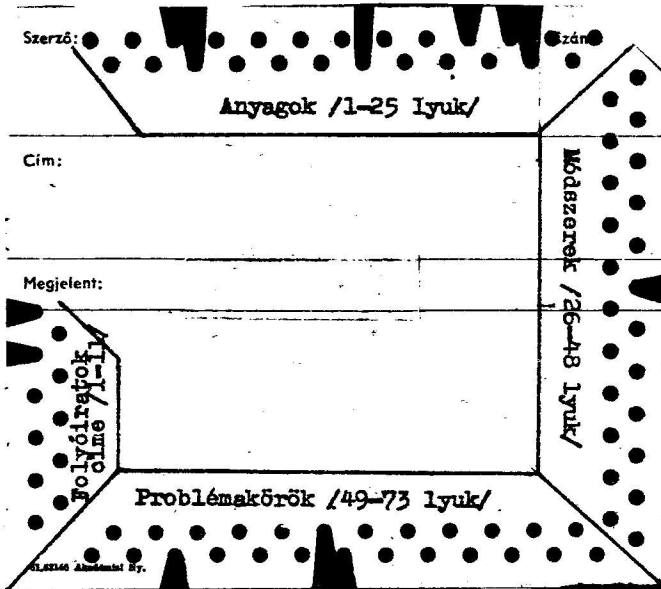
- 49 Elsődleges szerkezet, aminosavösszetétel, szekvencia
- 50 Másodlagos szerkezet, hélix
- 51
- 69 Szerkezet és funkció kapcsolata

A három rész mindegyikénél hagytunk 3-4 üres helyet arra az eshetőségre, ha valami olyan fontos új szempont merülne fel, amelynek külön jelzése ajánlatos lenne.

2. Megfelelő kódrendszer birtokában, azaz a lyukkártyával szemben támasztott mennyiségi és minőségi igények ismeretében, el kellett készíttetni a megfelelő lyukkártyákat. Ehhez a korábban referálásra alkalmazott kartonokat használtuk fel. A 110 x 125 mm méretű kártyák

jobb felső sarkát levágtuk, hogy a kártyákat könnyen azonos állásba helyezhessük. Minthogy három részre tagoltuk kódrendszerünket, úgy lyukasztottuk ki a kartonokat, hogy egy-egy oldalán egy-egy rész /pl. a n y a g o k / legyen elhelyezhető. A felső vízszintes szélre 25, az alsó vízszintes szélre 25, a jobboldali szélre 23 lyukat készítettünk. Így mindegyik rész még 3-4 tartalék lyukat is kapott. A baloldali függőleges szélre 11 lyukat vágtunk. Egy terveztük, hogy ezen a lyuksorcn jelöljük az adott cikk folyóiratlelőhelyét.

A lyukasztás megtörténte után a következő kártyát kaptuk:

Nem kívánok a különböző peremlyukkártya-rendszerek előnyeiről és hátrányairól vitatkozni, mivel e kérdésről könyvtárra menő irodalom látott már napvilágot. Mi az e g y s o r o s rendszer mellett döntöttünk, mivel ez elegendő férőhelyet biztosított a szükséges adatok elhelyezésére. Ennek a rendszernek egyetlen, de számunkra nélkülözhetetlen előnye az, hogy annyi adat vihető fel rá e g y s z e r r e , amennyi a lyukak száma. A kétsoros, egyszerre sok tüllel dolgozó rendszereknél ez a követelmény aránytalanul sok lyukat, így sokkal nagyobb kártyaméretet igényelne. Tagadhatatlan, hogy a többsoros lyukkártya-rendszerek igen sok előnnyel rendelkeznek az egysorosral szemben - á l t e l á b a n , a mi esetünkben azonban ez utóbbi sokkal jobban megfelelt, mint bármilyen más rendszer. Mindenesetre nagyon fontos világosan látni, hogy ahány kutatóintézetben, tudományterületen felmerül a lyukkártyás nyilvántartás szükségessége, annyiféle lesz a megoldás. Minden feladathoz külön-külön,

gondos elemző munkával kell megteremteni az adott igényeknek legmegfelelőbb kód-rendszert, lyukkártyát, lyukasztási rendszert.

3. Szükségünk volt tároló dobozokra és un. szuró-dobozra is, amelyben a kártyák szelektálása történhetik. Ezeket a munkákat intézetünk főmérnöke nagy pontossággal és sok leleménnyel végezte el. Különösen szuró-dobozunk keltette fel a szakmai körök érdeklődését; lehet, hogy sorozatgyártásra is sor kerül.

Ezeknek az előfeltételeknek megteremtésével kezdetét vehette a lyukkártyák gyakorlati felhasználása: a referálás.

A referálás szempontjából számításba jövő mintegy 80 folyóiratot felosztottunk intézetünk 15 kutatója között. Ezt a felosztást igyekeztünk úgy elvégezni, hogy minden kutató a maga nyelvismereteinek és szűkebb szakmai érdeklődésének megfelelő folyóiratokat referálja. Egy kutatóra átlagosan 5 periodika figyelése és referálása jutott.

A referálás munkafolyamata - a cikk elolvasásától a lyukkártyadobozig - a következő:

1. A beérkező új folyóirat füzeteket a könyvtáros nyilvántartásba veszi, aztán az olvasótermi folyóirat-vitrinbe teszi.

2. A kutatók a vitrinből kivett folyóiratok tartalomjegyzékében bekarikázzák a számunkra érdekes cikke lapszámát, majd a cikket elolvassák, és a bekarikázott lapszám mellé odairják a cikk legfontosabb tartalmi mutatóinak megfelelő kódszámokat. Az ily módon kijelölt folyóiratokat a referens kutató névjegyével látja el, és a könyvtáros asztalára teszi.

3. A könyvtáros lyukkártyára gépeli a megjelölt folyóiratcikk adatait. Ezek: a/ szerző/k/ neve; b/ a cikk címe; c/ a folyóirat neve, kötete, lapszáma, éve; d/ a cikk tartalmára utaló kódszámok; e/ a folyóirat címének kódszáma. Az adatok kigépelése után a könyvtáros is névjegygel jelzi a füzetek címlapján, hogy az illető szám feldolgozása megtörtént. /Megjegyzendő, hogy a tartalomjegyzékbe való irkálás nem okoz kárt a folyóiratban, mivel az egyes számok tartalomjegyzéke ugysem kerül köttetésre./

4. Az elkészült lyukkártyákat a kódszámoknak megfelelő helyen ki kell lyukasztani - és a kártyát be lehet rakni a tárolódobozba.

Az elmondottak jobb megértése kedvéért bemutatok egy teljesen kész lyukkártyás cikk-referátumot.

Az elmondottakból kitetszik, hogy nyilvántartási rendszerünk a primitívségig egyszerű: csak a tartalmi mutatókat /anyagok, módszerek, problémakörök/ és a folyóirat címét visszük rá a lyukkártyákra. Volna módunk a megjelenési év kódolására is, ez azonban nálunk nem szükséges, mivel kódrendszerünket évente változtatjuk /érzékenyen követve kutatómunkánk haladását/ és minden év anyagát - a hzzátar-

tozó kódrendszerrel együtt - külön dobozban őrizzük. Foglalkozunk azzal a gondolattal, hogy 1966-tól kezdődően a szerzők nevét is rávigyük lyukkártyánkra.

Szerző:	PERKINS, D. J.
Cím:	Zn ²⁺ binding to poly-L-glutamic acid and human serum albumin
Megjelent:	Biochim.Biophys.Acta <u>86</u> 635 /1964/
	15, 19, 21, 22, 24, 40, 64, /1-2/
CI.8716 Akadémiai Sz.	

Az ismertetett rendszert harmadik éve használjuk már, és elmondható, hogy a kutatók kezdeti idegenkedése után rohamos népszerűsége tett szert. Azt hiszem, nem jelentéktelen része van ebben az emberi lélek önkénytelen játék-ösztönének is. Gyakran látom, hogy milyen lelkesen, a felfedezés örömeivel keresgélnek kutatóink a kártyák között. Örülnek a gyors és megbízható adatszolgáltatásnak, s ma már szinte elképzelhetetlen kutatóink irodalomgyűjtő, tájékozódó tevékenysége e lyukkártyás folyóiratcikk-gyűjtemény nélkül.

Az 1963. és 1964. év teljesnek mondható - természetesen intézetünk szempontjából értem a teljességet - folyóiratcikk anyaga már lyukkártyás nyilvántartásban áll a kutatók rendelkezésére. Körülbelül 2000 folyóiratcikket jelent a két év anyaga. Előreláthatólag az évi 1000 körüli cikkszám jellemző mutatója lesz e nyilvántartásnak.

Egész röviden ismertetem könyvtárunk másik, terjedelmében kisebb, de használatát tekintve közel egyenrangú lyukkártyás nyilvántartását. A már ismertetett rendszer sikere buzdított arra, hogy lyukkártyára vigyem intézetünk kutatóinak tudományos közleményeit is az intézet alapításáig visszamenőleg. A legkülönbözőbb okok miatt /tanulmányut, tudományos fokozat megszerzése, irodalmi hivatkozás stb./ igen gyakran szükség van intézetünk, vagy egy-egy kutató tuda-

mányos munkásságának felmérésére. Ez a repertórium tulajdonképpen nem más, mint intézetünk bibliográfiája. Ezt a bibliográfiát más igényekkel keresik fel a kutatók, mint az előbbi, tehát kódrendszerre is eltérő. Ugyanazt a lyukkártyát használjuk, mint a folyóiratcikk-gyűjteménynél, de a kártyák jobb felső sarkát bélyegzővel látjuk el, hogy a két nyilvántartás kártyái ne keveredhessenek össze. Elsősorban a szerző neve fontos itt. A cikk tartalmát is egészen részletesen vesszük rá a lyukkártyára. Ezenkívül természetesen itt lyukasztjuk a megjelenés évét és a folyóirat címét is.

Végeredményben elmondható, hogy a könyvtári dokumentációs munkának ez az új szolgáltatása teljesen meghódította a kutatókat, napról-napra sok időt takarít meg kutatóknak és könyvtárosnak egyaránt. Az a pusztán tény, hogy a lyukkártyás nyilvántartások sokkal kisebb munkával sokkal több, gyorsabb és megbízhatóbb tájékoztatást adnak, mint a hagyományos katalógusok, azt jósolja, hogy ez a nyilvántartási forma könyvtáraink számára hatalmas fejlődési lehetőségeket rejt, bár még maga is beláthatatlan fejlődés előtt áll.

00

И. МОЛНАР:

Библиография журнальных статей на перфокартах в библиотеке Института биохимии Венгерской Академии Наук

Важнейшей задачей библиотеки каждого естественно-научного исследовательского института является то, чтобы сообщить исследователям о новейших результатах исследований, опубликованных в периодиках. Самый целесообразный путь этого - библиография журнальных статей на перфокартах.

Важнейшие преимущества регистрации на перфокартах.

Ход создания системы: приготовление кодовых таблиц, обеспечение технических условий /перфорированные карты, коробок для держания карт, сортировочный аппарат/.

Ход реферирования с перфокартами. - Библиография сообщений института на перфокартах. - Оценка системы перфокарт в институте.

0 0 0

MOLNÁR, I.: Zeitschriftenartikelrepertorium mit Lochkarten in der Bibliothek des Biochemischen Institutes der Ungarischen Wissenschaftlichen Akademie

Die wichtigste Aufgabe der Bibliotheken von naturwissenschaftlichen Instituten ist, die in den Periodika erscheinenden neuesten Forschungsergebnisse für die Forscher zu erschliessen. Das beste Verfahren ist das auf Lochkarten angelegte Zeitschriftenartikelrepertorium. Die wichtigsten Vorteile der Lochkartenevidenz. Der Aufbau des Systems: Verfertigung von Code-Tabellen, Sicherung der technischen Vorbedingungen /Lochkarten, Aufbewahrungs- und Stechbehälter/. Der Gang der für Lochkarten bestimmten Referiertätigkeit. - Die Bibliographie der Institutspublikationen auf Lochkarten. - Die Bewertung des Lochkartensystems im Institut.

.0.